

УДК 341.1/8

РІШЕННЯ ЄСПЛ ЯК ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ВИКОНАННІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Сащенко М.І.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

В даній статті розглядаються проблемні питання, що виникають під час реалізації громадянами свого права на судовий захист, а саме проблеми виконання рішень ЄСПЛ в Україні. Досліджуються проблемні аспекти цього питання на практиці. Проводиться порівняльна характеристика виконання рішень ЄСПЛ у різних країнах світу. Наводиться аналіз дієвих моделей впровадження практики ЄСПЛ. Пропонуються деякі шляхи вирішення ситуації, що склалася в Україні.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, практика ЄСПЛ, національне законодавство, виконання рішень.

Постановка проблеми. Починаючи з 2005 року головною стратегічною метою зовнішньої політики України було приєднання до європейської спільноти. За 13 років наша країна плідно працювала для здійснення європейської мрії, зокрема, відбулося підписання багатьох важливих угод в економічній і соціальній сфері, Україна домоглася безвізового режиму для своїх громадян і найголовніше набрала чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Станом на 2018 рік було проведено

немало роботи, проте чи дійсно Україна готова стати повноцінним членом європейського співтовариства?

Не можливо проаналізувати усі майбутні правовідносини України як частини Європи і оцінити чи зможе наша країна гідно виконувати всі зобов'язання, але цілком реально відслідкувати вже укладені домовленості і оцінити характер їх виконання. Так, наприклад, Україна у 1997 році ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини (далі – Конвенція). Разом з тим країна отримала

не лише низку прав, але й прийняла на себе коло обов'язків виконання яких є обов'язковим для держав-учасниць. Одним з таких обов'язків стало виконання практики Європейського суду з прав людини, передбачене статтею 46 Конвенції: «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами» [1]. По сплину 9 років українські парламентарі укріпили значущість рішень ЄСПЛ прийняттям Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Стаття 2 даного закону проголошує: «Рішення є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції» [2]. Таким чином в Україні діють декілька імперативних приписів щодо виконання рішень ЄСПЛ, але на практиці вони не мають жодної сили. Більшість рішень Європейського суду щодо України не виконуються нашою державою і це є вагомою проблемою, оскільки громадяни маючи на руках рішення суду так і не можуть домогтися відновлення порушеного або оспорюваного права. На мою думку, ситуація що склалася є недопустимою для правової європейської держави, якою так прагне стати Україна.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дана тема стає все більш і більш популярною, оскільки випадки звернення до ЄСПЛ з боку українців стають все частішими. До питань поширення практики ЄСПЛ на Україну у своїх наукових дослідженнях зверталися В. Завгородній, Е.Л. Трегубов, В.Д. Юрчишин, В.Г. Буткевич, Н.С. Блажівська, В.Н. Денисов та інші. У кожній праці висвітлюються ті чи інші аспекти діяльності Європейського суду, проте проблематика питання запровадження практики ЄСПЛ, як частини національного законодавства так і залишається не розкритою у повній мірі.

Завданнями даної статті є дослідження рішень Європейського суду з прав людини як джерела права, оцінка процедури виконання рішень ЄСПЛ в Україні, аналіз статистики виконання рішень ЄСПЛ в Україні. Наукова новизна полягає у впровадженні нових механізмів виконання рішень.

Виклад основного матеріалу. Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган, який діє на підставі Європейської конвенції з прав людини та головним завданням якого є захист порушених чи оспорюваних прав та інтересів. У статті 32 Конвенції зазначено: «Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї» [1]. Громадяни України, відповідно до положень Конвенції, мають право звернення до ЄСПЛ якщо вони вважають, що їх права було порушено державою. При цьому важливою умовою для звернення є використання усіх національних засобів захисту, тобто перед поданням заяви до ЄСПЛ необхідно пройти усі уповноважені судові інстанції України. Сама процедура звернення має багато труднощів, серед яких мова листування (офіційними мовами визнано англійську та французьку), обов'язкова наявність представника – практикуючого юриста у деяких категоріях справ, судові витрати у тому числі на послуги адвоката або перекладача та таке інше. Але як виявляється на практиці, не заважаючи на усі труднощі розгляду справи у ЄСПЛ, отримати рішення є значно легшим, а ніж домогтися його виконання в Україні.

Сама процедура виконання рішень регламентується Законом України «Про виконавче провадження» та Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Українське законодавство під виконанням рішень визнає:

«а) виплата Стягувачеві відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; б) вжиття заходів загального характеру» [2].

До таких заходів слід віднести:

- заходи, передбачені в рішенні Суду про дружнє врегулювання;
- внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;
- забезпечення юридичної експертизи законопроектів;
- забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики ЄСПЛ – прокурорів, суддів, адвокатів та інших правоохоронних органів;
- інші заходи, які визначаються з боку Комітету міністрів Ради Європи [2].

Уповноваженою особою, яка здійснює контроль за впровадженням практики ЄСПЛ в Україні є Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини.

Оцінюючи ситуацію в загальносвітовому аспекті, слід сказати, що не лише Україна славиться ігноруванням рішень ЄСПЛ. Окрім України, ще 8 держав-учасниць Ради Європи не виконують рішення ЄСПЛ, зокрема Росія та Польща. Парламентська Асамблея Ради Європи у своїй резолюції «Виконання рішень Європейського суду з прав людини» з приводу українського питання зазначила що з часу останньої подібної резолюції «в Україні майже не спостерігається прогресу з виконання вироків ЄСПЛ. Це можна частково пояснити останніми драматичними подіями в країні, анексією Криму та ескалацією конфлікту на сході, попри ці обставини, Україна юридично зобов'язана виконувати рішення ЄСПЛ» [3]. З цією думкою не можна не погодитися, оскільки держава за будь-яких обставин має забезпечувати дотримання прав і свобод своїх громадян.

Питання правового закріплення виконання рішень ЄСПЛ в різних країнах є дуже багатоманітним. Ці відмінності стали об'єктом дослідження багатьох наукових праць. Так, наприклад, Блажівська Н.С. у своїй статті «Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Порівняльний аспект» зазначає що вагомі відмінності виявляються саме у важливих аспектах процедури виконання рішення ЄСПЛ. Серед таких аспектів можна виділити наступні:

- наявність спеціального закону, який регулює процедуру виконання рішень ЄСПЛ;
- кваліфікація рішення ЄСПЛ як виконавчого документа;
- існування спеціальної процедури виконання рішень ЄСПЛ, яка відрізняється від процедури виконання рішень національних судів;
- наявність «єдиного вікна» для отримання заявником грошової компенсації (справедливої сатисфакції, передбаченої статтею 41 Конвенції);
- існування спеціальної статті витрат державного бюджету для виплати грошових компенсацій на підставі рішень ЄСПЛ;
- можливість перегляду рішення національного суду на підставі рішення ЄСПЛ, безпосередньо передбачена процесуальним законом [4].

Так, у багатьох країнах, наприклад у Німеччині, для виконання рішення ЄСПЛ, особа на користь якої прийнято рішення спочатку має звернутися до судової установи ФРН, яка в свою чергу «націоналізує» дане рішення і сприяє його подальшому виконанню [5]. Зазвичай, виплатами присуджених компенсацій займаються уповноважені органи при міністерствах, причому такі виплати здійснюються не з загального бюджету, а з спеціального бюджетного фонду, як наприклад, в Португалії.

Питання неналежного виконання не лише європейських, а й національних рішень Україною підіймав і сам Суд у справі «Бурмич проти України». Оскільки в провадженні ЄСПЛ знаходилося занадто багато заяв щодо порушення права на судовий захист, що полягає у невиконанні рішень, суд вирішив об'єднати всі вже прийняті скарги у одну справу та відмовити у подальшому розгляді аналогічних заяв. За основу було взято рішення «Іванов проти України». Важливим є той факт що рішення по цій справі було прийнято Європейським судом ще у 2004 році, проте за 12 років Україна так і не навчилася дотримуватися принципу розумності строків не лише прийняття, але й виконання рішень. Загалом, за весь час до ЄСПЛ надійшло близько 29 тисяч аналогічних скарг. Тільки за останні п'ять років Суд ухвалив близько 6 000 рішень. Загальна сума присуджених компенсацій у справах проти України за цей період – близько 12 мільйонів євро [6].

Висновки та пропозиції. Проведений аналіз дає можливість зробити висновок, що ситуація з виконанням рішень ЄСПЛ в Україні є досить плачевною. А тому необхідно розробити та впровадити ефективний механізм забезпечення виконання рішень ЄСПЛ в Україні. На мою думку, потрібно розробити чітку процедуру, що складається з декількох складових:

1. Виконання вже прийнятих проти України рішень.
2. Вдосконалення правової системи задля більш легкого виконання майбутніх рішень.
3. Превентивні заходи щодо зменшення кількості звернень громадян України до ЄСПЛ.

Оскільки Україна зобов'язалася виконувати рішення ЄСПЛ, що виносяться проти неї, то цей обов'язок необхідно виконувати. Зважаючи

на величезні суми заборгованості нашої держави за невиконаними компенсаціями, ця задача не є легкою. Один з варіантів її вирішення був запропонований Комітетом міністрів Ради Європи, під час розгляду справи «Бурмич проти України». За планом Комітету Україні необхідно обчислити повну суму боргу, що виникла внаслідок невиконання рішень ЄСПЛ; розрахувати схему виплат, яка є найбільш оптимальною з урахуванням економічної ситуації в Україні; внести зміни до державного бюджету України, які б забезпечували виконання визначеної схеми виплат [7].

Україна, на жаль, довела свою неспроможність самотужки вирішити проблемні питання запровадження і виконання практики ЄСПЛ, а тому, на мою думку, у ситуації, що склалася є доцільним запозичення досвіду іноземних держав. Так, наприклад, в нашій державі можна створити спеціальний бюджетний фонд, головним завданням якого була б своєчасна виплата грошових компенсацій за рішенням ЄСПЛ. Враховуючи той факт, що Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини не забезпечує повного та своєчасного виконання прийнятих рішень, вважаю за необхідне створення нового виконавчого органу, підконтрольного та підзвітного Кабінету Міністрів України та Верховній Раді України, до повноважень якого належав би повний контроль за долею рішень ЄСПЛ від їх прийняття й до виконання в Україні. Також важливим є прийняття закону, який передбачав би відповідальність державних органів та їх посадових осіб за бездіяльність у виконанні рішень ЄСПЛ.

Важливим кроком України на шляху до європейської державності є підвищення рівня національного захисту громадян. Крім вище буде рівень довіри до судів та суддів України, тим нижче місце буде посідати наша держава у рейтингу по зверненням зі скаргами до ЄСПЛ. Станом на сьогодні в Україні активно проводиться судова реформа, яка має на меті підвищення загальної професійності суддівського корпусу, утвердження європейських принципів в діяльності національних судів, поліпшення якості судової влади. Дати повну оцінку результативності впроваджуваної реформи можна буде лише по сплину декількох років, проте сам факт її проведення свідчить про наміри України змінюватися на краще та рухатися до становлення європейської правової держави.

Список літератури:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесен. відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) // Право України. – 2010. – № 10.
2. Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
3. Власенко В. Обов'язково до виконання / Газета «Урядовий кур'єр» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/obov'yazkovo-do-vikonannya/>.
4. Блажівська Н.С. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Порівняльний аспект [Електронний ресурс] / Н.С. Блажівська // Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – № 2. – Режим доступу: http://www.vru.gov.ua/Docs/visnik02_11.pdf.
5. Ващенко Л.В. Правові аспекти виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні / Л.В. Ващенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/33982/1/Vashenko_judgment.pdf.
6. Бурмич против Украины: могут ли заявители выполнить решение Европейского суда по правам человека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/publication/115571-burmich-protiv-ukrainumogut-li-zayaviteli-vypolnit-reshenie-evropeyskogo-suda-po-pravam-cheloveka>. – Назва з титул. екрану.
7. Рішення у справі «Бурмич та інші проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/attachment-1-judgment-burmych-gc-46852-13-ukr-translation-/168078eb76>.

Сащенко М.И.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

РЕШЕНИЯ ЕСПЧ КАК ЧАСТЬ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА: ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ, ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРИ ИСПОЛНЕНИИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Аннотация

В данной статье рассматриваются проблемные вопросы, возникающие при реализации гражданами своего права на судебную защиту, а именно проблемы исполнения решений ЕСПЧ в Украине. Исследуются проблемные аспекты этого вопроса на практике. Проводится сравнительная характеристика выполнения решений ЕСПЧ в разных странах мира. Приводится анализ действующих моделей внедрения практики ЕСПЧ. Предлагаются некоторые пути решения сложившейся ситуации в Украине.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека, практика ЕСПЧ, национальное законодательство, исполнение решений.

Saschenko M.I.

Yaroslav Mudryi National Law University

ECHR DECISION AS A PART OF NATIONAL LEGISLATION: PROBLEMS AFFECTING THE IMPLEMENTATION AND THE WAYS OF THEIR SOLUTION

Summary

This article deals with the issues that arise when citizens exercise their right to judicial protection, namely, the implementation of ECHR judgments in Ukraine. The problem aspects of this issue in practice are studied. The comparative performance of ECHR judgments in different countries of the world is carried out. An analysis of effective models of implementation of the ECHR practice is presented. Some ways of solving the situation in Ukraine are offered.

Keywords: European Court of Human Rights, ECHR practice, national legislation, execution of decisions.